

TOPLUMSAL CİNSİYETİN İNŞASINDA AİLE İÇİ ŞİDDETİN ROLÜ: KÖKSÜZ FİLMİ

ÖRNEĞİ

Hakan AŞKAN¹

Ömer AKBULUT²

ÖZ

Araştırma Makalesi

Research Article

¹ Dr. Öğretim Üyesi
Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel
Sanatlar Fakültesi, İzmir, Türkiye

E-Posta
hakan.askan@deu.edu.tr
ORCID
0000-0001-9627-5911

² Öğretim Görevlisi
İstinye Üniversitesi İletişim
Fakültesi, İstanbul, Türkiye

E-Posta
omer.akbulut@istinye.edu.tr
ORCID
0000-0002-4695-6249

Başvuru Tarihi / Received
31.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted
27.02.2023

Sinemada şiddetin temsili, birçok çalışmada farklı açılardan incelenmiş olsa da aile içi şiddetin temsili özelinde az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma, toplumsal cinsiyetin inşasında aile içi şiddetin rolünün ne olduğunu bir aile draması olan *Köksüz* (Deniz Akçay Katıksız, 2013) adlı filmle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel amacına bağlı olarak içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, filmde başta psikolojik şiddet (duygusal-sözlü şiddet) olmak üzere ekonomik ve fiziksel şiddet temsillerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Aile içinde hiyerarşik bir şekilde meydana gelen psikolojik şiddetin bir sonucu olarak aile bireylerinin kendi kendilerine şiddet uyguladığı ve bu psikolojik şiddetin, ataerki egemen düzen lehine toplumsal cinsiyet rolleri ve iktidar ilişkilerinin yeniden üretilmesinde önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Filmde karakterlerin dilsel mücadelenin ortadan kalktığı durumlarda aile içindeki bireylere fiziksel şiddet, aile dışındaki bireylere ise cinsel şiddet uyguladığı bulgulanmıştır. Bunun yanı sıra psikolojik ve ekonomik şiddete uğrayan bireylerin diğer şiddet türlerine karşı açık hâle geldiği anlaşılmıştır. Filmde fiziksel şiddet; itme, tartaklama, vurma gibi eylemlerle temsil edilirken; ekonomik şiddet, gelire el koyma ve maddi harcamaları kısıtlama şeklinde kendini göstermektedir. Duygusal şiddet türleri de kıskançlık ile hor görmek, duyguları ve fikirleri yok sayıp özgürlükleri kısıtlamak, sevgiden mahrum bırakıp dışlamak, aşağılamak ve kişinin adına karar almak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Filmde psikolojik şiddetin türlerinden biri olan sözlü şiddet ise kadınlık ve erkeklik rollerinin aşağılanması, bağırma, alay etme, sorgulama, argo ifadelerle başvurma ve sistematik eleştiriye maruz bırakma şeklinde kendini göstermektedir. Son olarak cinsel şiddetin ise göz ve el ile taciz etme ve cinsel ilişkiye zorlama gibi şekillerde filmde yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, Şiddet, Aile içi şiddet, Ataerki.

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

THE ROLE OF DOMESTIC VIOLENCE IN THE CONSTRUCTION OF GENDER: THE CASE OF THE *NOBODY'S HOME*

ABSTRACT

Although the representation of violence in cinema has been examined from different perspectives in many studies, there are few studies on the representation of domestic violence in it. This study aims to reveal the role of domestic violence in the construction of gender in the family drama *Nobody's Home-Köksüz* (Deniz Akçay Katksız, 2013). Content analysis method was applied depending on the main purpose of the study. As a result of the research, it was determined that the movie includes representations of economic and physical violence, especially psychological violence (emotional-verbal violence). As a result of the psychological violence that occurs hierarchically within the family, it was concluded that family members commit violence against themselves and this psychological violence plays a role in establishing and reinforcing gender roles and power relations in favor of the patriarchal sovereign order. In the movie, it was found that the characters inflict physical violence on members of the family and sexual violence on individuals outside the family when the linguistic struggle disappears. In terms of the effects of violence on the individual, it was understood that individuals who were subjected to psychological and economic violence become sensitive to other types of violence. While physical violence was expressed with actions such as pushing, beating, and hitting in the movie, it was that economic violence occurs in the form of confiscating income and restricting financial expenditures. It was understood that the types of emotional violence are represented in the film as envy and contempt, ignoring feelings and ideas and restricting freedoms, depriving and excluding love, humiliating and making decisions on behalf of the person. Verbal violence, which is one of the types of psychological violence, manifests itself in the film as humiliating the roles of femininity and masculinity, shouting, mocking, questioning, using slang expressions and systematic criticism. On the other hand, was determined that sexual violence takes place in the film in the form of harassment with eyes and hands and forcing sexual intercourse.

Keywords: Gender, Violence, Domestic violence, Patriarchy.

GİRİŞ

Sinemanın sahip olduğu temsil kabiliyeti, ona toplumsal gerçekliği yansıtmada konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır. Sinema filmleri üretildikleri çağın ve toplumsal durumların bir ürünü ve sonucudur. Yaylagül (2004: 232), bir filmin yalnızca yönetmenin ve diğer çalışanların ürünü olmadığını bunun yanı sıra bu kişilerle birlikte içinden çıktığı toplumun da bir ürünü olduğunu belirtir. Ryan ve Kellner da filmlerin “muhtelif temsil biçimlerinin, toplumsal gerçekliğin nasıl kavranacağını, daha da fazlası, ne olacağını belirlemek için birbirleriyle yarıştığı bir kapışma zemini” (2010: 37-38) olduğu tespitinde bulunurlar.

Sinema toplumla kurduğu ilişkide edilgen taraf olmaktan ziyade, toplumu etkileyen bir niteliğe de sahiptir. “Sinema tarihsel ve toplumsal gelişimin bir

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

izdüşümüdür. Hem içinden çıktığı yapıyı yansıtmakta hem de bu yapının ideolojik ve kültürel olarak biçimlenmesine katkıda bulunmaktadır” (Yaylagül, 2018: 43). Dolayısıyla sinemayı sosyal gerçekliğin inşasında rol oynayan, kültürel ve politik temsil rejimlerinin başat araçlarından biri olarak tanımlamak mümkündür. Yine Ryan ve Kellner’ın (2010: 35) ifadeleri ile filmler, “toplumsal yaşamın söylemlerini (biçim, figür ve temsillerini) şifreleyerek sinemasal anlatılar biçiminde aktarırlar. [...] Bu yolla sinemanın kendisi de toplumsal gerçekliği inşa eden kültürel temsiller sisteminin bütünlüğü içindeki yerini alır”.

Sinema kültürel bir üretim alanı olduğu kadar politik bir misyona da sahiptir. Bu misyonun anlaşılması, filmlerin egemen ideoloji ile kurduğu ilişkilerin açığa çıkarılması ile mümkündür. Kırel (2010: 378), sinema filmleriyle anlatılanın sadece bir “film öyküsü” olmadığını, yaratılan karakterlerin de sadece birer “film kişisi” olmadıklarını belirtir. “Film öykülerinin içinde barındırdıkları temsiller üzerinden düşünüldüğünde filmlerin canlandırdıkları bir ‘evren’ vardır. Bu evren içinde egemen olanın, baskın olanın başka bir ifade ile iktidarın izlerinin aranması gerekir” (Kırel, 2010: 378). Filmlerin canlandığı bu evren, toplumsal, kültürel ve politik olanın sinemadaki temsiline tekabül etmektedir ve bu temsiller, sinema filmlerinin basit bir kurmaca olmadığını, aksine gerçeklikle sıkı bir bağ kurduğunu ortaya koyar. Sinemanın gerçeklikle olan bu ilişkisi, toplumsal, kültürel ve politik alanlara ait olay ve olguların filmlere konu olmasıyla gerçekleşir. Sinema filmlerinin gerçeklikle kurduğu bu ilişkiyi, günlük yaşama sirayet eden ideolojilerin sinik yapılarını anlayabilmek amacıyla araçsallaştırmak mümkündür. Bu çalışmada da şiddet olgusunun toplumsal cinsiyetle olan ilişkisi, *Köksüz* adlı sinema filmi çerçevesinde analiz edilmiştir.

Şiddet sözcüğü Türkçe’ye Arapça’dan geçmiştir. Kelime olarak sertlik, sert, katı davranış, kaba kuvvet anlamlarına gelmektedir (Ünsal, 1996: 29). Farklı disiplinlere özgü yaklaşımlarda şiddet kavramının birden çok tanımı yapılmıştır. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, “kişinin kendisine, başka bir kişiye veya bir grup veya topluluğa karşı yaralama, ölüm, psikolojik zarar, gelişme geriliği veya yoksunlukla sonuçlanan veya sonuçlanma olasılığı yüksek olan, tehdit altında veya fiili olarak kasıtlı fiziksel güç veya güç kullanımı” olarak tanımlanmaktadır

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

(WHO, 2002). Dünya Sağlık Örgütü'nün bu tanımlamasında herhangi bir cinsiyete atıf yapılmamaktadır. Burada tanımlanan şiddet, kişinin beden ve ruhen zarara uğramasına, yaralanıp sakat kalmasına yol açabilecek kişisel ve kolektif eylemlerin tamamını içerir niteliktedir.

Şiddet olgusunun varlığı insanlık tarihi kadar eskidir. John Zerzan'a (2000: 117) göre avcı-toplayıcı toplumdaki tarım toplumuna geçişle birlikte insanın her şeye sahip olmaya çalışan bir canlıya dönüşmesi, kadınları ağır bir yük hayvanı ve çocuk bakıcısına dönüştüren şiddeti doğurmuştur. Özel mülkiyetin ortaya çıkması, erkeğin kadına ve doğaya hükmetme istencini de doğurmuştur. Erkeğin tarihsel, toplumsal ve kültürel olarak kadın üzerinde tahakküm kurmasına zemin hazırlayan ilk gelişme, cinsiyete dayalı bir iş bölümünün ortaya çıkmasıdır. Erkeğin tahakkümüne dayalı olan bu ilişki biçimi tarihsel süreç içerisinde, toplumsal ve kültürel kurumların da karakterini belirleyen ataerkil düzenle sonuçlanmıştır. Bu düzenin devamlılığını sağlayan önemli araçlardan biri şiddettir. Çünkü eşitliğe dayanmayan güç ilişkilerinin belirlediği, katı hiyerarşi ve tahakküm içeren her türlü sosyal etkileşimin şiddet üretebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışma, toplumsal cinsiyetin inşasında aile içi şiddetin rolünün ne olduğunu bir aile draması olan *Köksüz* (Deniz Akçay Katıksız, 2013) adlı filmle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde toplumsal cinsiyet rollerinin aile içindeki inşası ve bunun şiddetle olan ilişkisi ele alınmıştır. Ardından aile içi şiddet ve bu şiddetin türleri detaylı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın literatürünün bu şekilde yapılandırılmasındaki amaç, analiz edilen filmdeki aile içi şiddet türlerinin, şiddetin uygulanma biçimlerinin, şiddetin faileri ile mağdurlarının toplumsal cinsiyet rolleri ve aralarındaki iktidar ilişkilerinin anlamlı bir bağlamda incelenmesine zemin hazırlamaktır.

1. Aile, Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet İlişkisi

Türk Dil Kurumu'na göre aile; evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir. Aile, bireyin içinde yetiştiği ve ilk kez sosyal etkileşime girdiği yer

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

olmasından dolayı toplumsal yapı içerisinde ideolojik olarak da en güçlü kurumlardan biridir. Somay'a (2012) göre de aile kurumu temelde babanın egemen olduğu, kadın ve çocukların ona eklemlendiği bir düzenin adıdır. Bu tanım da aile kurumunda temellenen ve tahakküm üreten ataerkil bir yapıya dikkat çeker. Ataerkil, anlam olarak baba veyahut patriyarki'nin rolünü belirtmek için kullanılırken, etimolojik köken olarak aile kurumu içindeki erkeğin egemen konumunu tanımlar (Sultana ve Altay, 2019: 418). Ataerki kavramına ilk olarak Weber'de "özel bir otorite ilişkisi" olarak rastlanmaktadır. Başka bir tanım olarak da ataerkillik, bilhassa kadınların cinsellik ve doğurganlıklarının erkekler tarafından kontrol altında tutulmasıdır. Ataerki kavramı 1960'lı yıllarda, kadının ezilmesinin başlıca nedeni olarak ilk kez radikal feministler tarafından kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre ataerki, köklerini aileden, kadın bedeninin üreme fonksiyonundan ve cinsellikten almaktadır (Güneş, 2017: 247-250). Bu yolla erkek egemen düzenin devamlılığına yönelik tehditleri ortadan kaldırarak sistemin kendini yeniden üretmesine zemin hazırlamıştır.

Feminist kuramcı Ann Oakley, 1972'de yayımladığı *Sex, Gender and Society* (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) başlıklı kitabında ilk defa toplumsal cinsiyet (gender) kavramını, erkeklik ve kadınlık rolleri olarak tanımlar (Marshall, 1998: 98). Berktaş ise 1980'li yıllardan itibaren feminist tarihçilerin kadın kategorisi yerine toplumsal cinsiyet kavramını kullanmaya başladıklarını söyler. Ona göre toplumsal cinsiyet, "belirli bir zamanda, belirli bir toplumda cinsler için uygun olduğu varsayılan davranışların kültürel bir tanımıdır" (2010: 29). Bu tanıma göre toplumsal cinsiyet kavramı verili değil, tarihseldir. Simone De Beauvoir, 1949 yılında Fransa'da yayımladığı *İkinci Cinsiyet* isimli kitabında yer verdiği ve ardından bir slogana da dönüşen "Kadın doğulmaz, kadın olunur" ifadesi ile bu duruma dikkat çekmiştir (2019: 13). Ona göre (2019) kadınlık ve erkeklik kavramları; biyolojik olan kadın ve erkek konumundan ayrıştı olarak tarihsel ve kültürel koşulların şekillendirmesi ile üretilen, farklı kadınlık ve erkeklik türlerini reddeden ve cinsiyetler arası eşitsizliğe dayanan yapay tanımlamalardır.

Butler ise toplumsal cinsiyet kavramına farklı bir açıdan yaklaşarak toplumsal cinsiyetin "verili bir cinsiyetin üzerine anlam işleme olarak anlaşılması"

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

gerektiğinde ısrar eder (2014: 52). Ona göre toplumsal cinsiyet gibi cinsiyet de kültürel bir inşadır ve onu tarih ötesine atfetmek sorunun üzerini kapatmaktır. Butler, toplumsal cinsiyetin performatif olarak kurulduğunu ve bunun tekrara dayalı edimler sonucu meydana gelen kimlik inşaları olduğu ileri sürer (2014: 53-77). Böylece yazar toplumsal düzlemde öznenin kimliğinin, söylem ve tekrara dayalı performanslar yolu ile kurulduğunu ortaya koyar. Bu açıdan toplumsal cinsiyetli bireyi üreten ve onu özneye dönüştüren yegane kurum, performansa dayalı kimlik inşasının başladığı ailedir.

Aile kurumu, bireyin sosyalleşme ve toplumsal olana uyum sağlama sürecinde başat bir konumdadır. Ersevîm, *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri* (2010) adlı çalışmasında Freud'un toplumsal cinsiyet olgusu ile ilgili yaklaşımlarını analiz eder. Bu çalışmaya göre sosyalleşmenin ilk ve en belirleyici kurumu olan aile, çocuğun cinsiyetine göre davranış kalıpları ve rol modellerine uygun örüntüler sunar. Bunun yanı sıra ailede “model alma, özdeşleşme, koşullanma” gibi öğrenmeye dayalı pratikler kullanılır. Böylece her aile üyesinin bir diğerini etkilediği mikro gruplar meydana gelir. Bu kurumun içindeki her türden ilişki, çocuğun gelişimi üzerinde etkide bulunur (Ersevîm, 2010: 133). Sonuç olarak birey burada ataerkil toplum yapısına uygun olan cinsiyet rollerini öğrenir ve içselleştirir. Toplumsal cinsiyet rollerinin inşası ve gelecek kuşaklara aktarılması sürecinde her iki cinsiyet hem rol-model olma görevini üstlenir hem de rollerin yeniden üretimine katkıda bulunur. Egemen toplumsal cinsiyet rolleri, erkeğe “aileyi geçindiren”, “evin reisi” ve “kadının koruyucusu” konumlarını atfederken, kadını “evinin kadını”, “çocuklarının annesi” olarak tanımlar. İkincil konumda olan kadın, ev içi emeği ve erkeğe tabiiyeti oranında değerlidir. İnceoğlu ve Kar'a (2010'dan Akt. Gülpınar ve Kandemirci, 2013: 31) göre başarılı olmak, erkeklerin dünyasına ait bir ölçü birimi olup kadınların evreninde sözü pek edilmeyen bir kavramdır. Kadının gerçek başarısı ev içi görevlerini yerine getirmesiyle ölçülür. “Kadın ev dışındaki alanlarda başarılı olmayı hedeflediğinde, evdeki sorumlulukları O'na hatırlatılmaktadır. Bunun yolu ise genellikle şiddetin çeşitli biçimleri olarak görülmektedir”. Bu nedenle kadının iş hayatında yer alması bu sorumluluklardan muaf olabileceği anlamına gelmediği gibi bu talep beraberinde şiddeti de getirmektedir. Benzer biçimde erkek egemen

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

sistemde genel geçer erkeklik normlarını taşıyıp çocuğa aktarması gereken ancak bu duruma uyum sağlamayan erkeğin de şiddete maruz kalabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumda erkek egemen toplumsal yapının norm olarak kabul ettiği değer ve davranış kalıplarına uymayan bireylerin kadın ve erkek fark etmeksizin sosyal izolasyona ya da şiddetin birçok biçimine açık hale gelebileceği ileri sürülebilir.

Atay (2014: 14), erkekliğin, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren bir pratikler toplamı olduğunu buna karşın kadınlık kimliği ve pratiğinden farklı olarak erkekliğin bir iktidar biçimi olarak kurumsallaştığını belirtir. Erkekliğin bir iktidar biçimi olarak kendini dayatması, “hegemonik erkeklik, madunlaştırılan erkeklik, suç ortağı erkeklik, marjinalleştirilen erkeklik” (Connell, 2019) gibi farklı erkeklik türlerinin varlığına ve bu türler arasındaki tarihsel mücadeleye de işaret eder. Bu mücadele, kadını biçimlendiren ve kendine tabi kılan hegemonik bir erkeklik biçimini imler. Connell (1998), hegemonik erkekliğin daimi bir biçimde kadınların konumuyla ilişkili olduğu kadar, toplumsal düzlemde ikincil konuma itilen çeşitli erkeklik pratikleriyle de ilişkili olarak inşa edildiğini öne sürer. Yazara göre (1998), farklı erkeklik türleri arasındaki etkileşim, ataerkil pratiklere dayanan bir toplumsal düzenin sürekliliğini sağlayan mekanizmanın olmazsa olmazıdır. Connell (1998: 245-249) çağdaş hegemonik erkekliğin en belirgin özelliğinin heteroseksüellik temelli evlilik kurumuna bağlılık olduğunu söyler. Buna zıt olarak konumlanmış tabi kılınmış (madunlaştırılan) erkekliğin en can alıcı özelliği ise eşcinsellik olur. Tabi kılınma süreci direkt bir etkileşimi ve bir tür ideolojik çekişmeyi gerekli kılar. Hegemonik erkeklik tahakküm biçimlerini içeren ideolojik savaş sırasında, öteki erkeklik türlerini zorunlu olarak dışlar ve olumsuzlar. Bu durum toplumdaki erkekler üzerinde bir baskı oluşturarak ideal olan erkeklik tanımının dışında kalanların şiddete maruz kalmasına sebep olur. Sonuç olarak, iktidar sahibi olma ve/veya tahakküm kurup bunu sürdürme motivasyonu ile harekete eden, dahası saldırganlık da içeren idealize edilmiş bir hegemonik erkeklik konsepti, başta kadınlar olmak üzere erkekler için de tehdit oluşturabilmektedir.

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

2. Aile İçi Şiddet ve Şiddet Türleri

Şiddet kavramı her ne kadar önce bireysel şiddet vakalarını akla getirirse de aile içi şiddet de çağımızın önemli sorunları arasında yer almaktadır. Aile kurumu azımsanmayacak sayıda insanın hayatında ilk kez şiddete maruz kaldığı yer olarak ön plana çıkmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün gerçekleştirdiği *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*¹ (2014) başlıklı çalışmanın özet raporuna göre, evlenmiş kadınların “yaklaşık yarısı eşleri/birlikte oldukları erkeklerin korkutma, tehdit, küfür, hakaret ve aşağılama gibi duygusal istismar konusu olacak davranışlarına maruz kaldıkları”¹ni ortaya koymaktadır (2014: 34). Aynı çalışmada kadınların maruz kaldığı şiddetin boyutları ile ilgili ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde ifade edilmektedir:

Evlenmiş kadınların yüzde 36'sı, yaşamlarının herhangi bir döneminde eşleri ya da birlikte oldukları erkeklerin fiziksel şiddetine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca fiziksel şiddet, her 10 kadının neredeyse 1'inde gebelik sırasında da devam etmektedir (2014: 34).

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu da daha önce 2008 yılında yapılmış olan aynı araştırmanın 2014 yılında yapılan araştırma ile benzer sonuçlar sergilemiş olduğunun belirtilmesidir: “Farklı yaş, eğitim ve refah düzeyindeki kadınlar arasında şiddete maruz kalanların oranı farklılaşmakta olup bu farklılıklar açısından 2014 ve 2008 araştırmalarının sonuçlarının benzer bir örüntü sergilediği görülmektedir” (2014: 35). Aynı raporda şiddetin çocuklar ve erkekler üstündeki etkileri ve yol açtığı tahribat ise şu şekilde ifade edilmektedir:

Anneleri şiddete maruz kalan çocukların bazı sorunlu davranışları diğer çocuklardan daha fazla sergiledikleri görülmektedir. Şiddet yaşanan ailelerde yetişen çocukların

¹ Araştırma için Türkiye genelinde, 12 istatistiki bölge ile kentsel ve kırsal yerleşim alanlarını temsil edecek şekilde 15.072 hedef örnekleme oluşturan hanelerde 15-59 yaşları arasındaki kadınlar ile yüz yüze görüşmeler yaparak gerçekleştirilmiştir. [...] Kadınların halen ya da daha önce yakın ilişki içinde oldukları eş/nişanlı/sözlü/erkek arkadaş tarafından maruz bırakıldıkları fiziksel, cinsel ve duygusal şiddeti kapsamanın yanı sıra eğitimlerinin ve ev dışında ücretli çalışmalarının engellenmesi ve ısrarlı takip sonucunda yaşamlarının kısıtlanması gibi farklı şiddet biçimlerine ilişkin bilgileri içermektedir. Ayrıca kadınların aile çevresi ve yakın çevreleri başta olmak üzere diğer kişilerden maruz kaldıkları şiddet biçimlerine ilişkin bilgi de araştırma kapsamında toplanmıştır (2014: VIII).

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

yarısının hırçınlaşarak ağlaması, çekingen ya da içe kapanık davranması bu durumun örnekleri arasındadır (2014: 35).

Erkekler açısından, çocukluk döneminde şiddete maruz kalma ya da annelerinin şiddete maruz kalmasına tanık olma, yetişkin olduklarında şiddet uygulama eğilimlerini arttıran etmenlerden biri olabilmektedir. Tüm erkeklerin üçte biri fiziksel şiddet uygularken, babası annesine şiddet uygulayan erkeklerin yarısının eşine şiddet uygulaması, erkeklerin yarısının babalarının davranışını benimsediğini düşündürmektedir (2014: 35).

Aile içinde ebeveynlerin birbirine şiddeti, ebeveynlerin çocuklarına şiddeti, çocukların ebeveynlere ve/veya birbirlerine şiddeti gibi çeşitli şiddet türlerinin varlığından söz etmek mümkündür. Dünya Sağlık Örgütü aile içi şiddeti, “aile içindeki bir bireyin diğerini cezalandırmak, güç göstermek, zorlamak, aşağılamak, öfke, gerginlik boşaltmak amacıyla yönelmiş olduğu şiddet” olarak tanımlamaktadır (Şenol ve Yıldız, 2013: 1-9). Aile içi şiddetin öne çıkan belirleyici yanları ise “şiddet eyleminin belirli periyotlarla tekrarlanması, bu tekrarlar da şiddetin artma eğilimi göstermesi, fiziksel şiddet ile birlikte diğer şiddet türlerinin de görülme eğiliminin olmasıdır” (Uluocak vd, 2014: 20).

Çok boyutlu bir kavram olan şiddeti, tek bir tanıma sığdırmak olanaksızdır. “Şiddeti sadece ‘fiziksel zarar’ ile açıklayabilmek mümkün değildir. Özellikle günümüzde şiddetten bahsedildiğinde sadece fiziksel şiddet değil, psikolojik, sosyal, cinsel, ekonomik, vb. şekillerinin de olduğu kabul edilmektedir” (Şenol ve Yıldız 2013: 4). Dilek ve Erkan’a göre (2005: 50) fiziksel şiddet fiziksel gücün korkutma, sindirme ve yaptırım aracı olarak kullanılmasını içerir.

Fiziksel şiddet, aile içindeki ebeveynlerin birbirlerine karşı en fazla uyguladıkları şiddet türü olarak görülmektedir. İstatistiksel açıdan bakıldığında fiziksel şiddeti ekseriyetle kadın ve çocukların deneyimlediği tespit edilmiştir. Fiziksel şiddet; “itmek, tokat atmak, ısırma, boğmaya çalışmak, tekmelemek, yumruklamak, eşya fırlatmak”, fiziksel kuvvet kullanarak eve giriş-çıkış yapmasını engellemek, bıçak veya silah gibi kesici ve delici aletlerle tehdit ve işkence yapmak gibi fiziksel kaba kuvvetin devrede olduğu halleri içermektedir.

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere fiziksel şiddet, kişiyi itmekten onu öldürmeye varıncaya kadar olan geniş çeşitlilikteki eyleme geçme biçimlerini tanımlamaktadır. Aile içindeki bireyler arasında şiddete en çok başvuranın erkek,

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

maruz kalanların ise kadın ve çocuklar olduğu ifade edilmektedir. “Ataerkil toplumda erkeğin fiziksel kuvvetinin kadın ile karşılaştırıldığında bariz derecedeki üstünlüğü, kadının eşi tarafından şiddete maruz kalmasına yol açabilmektedir” (Şenol ve Yıldız, 2014: 9). Şiddet kavramının daha geniş bir perspektiften ele alınması yalnızca fiziksel aksiyonların değil, kadını aşağılayıp kendine olan saygısına ve kişiliğine zarar verecek söylemlerin de şiddet olarak ele alınmasını sağlamıştır. Bu açıdan kadının maruz kaldığı psikolojik şiddet türü kanıtlanması en güç olan şiddet biçimidir (Uluocak vd., 2014: 20). Günlük hayatta en kolay maruz kalınan şiddet türü olarak alışlagelmesi, üzerinde çok durulmaması ve karşı tarafa da görünür bir zarar vermemesi, psikolojik şiddetin algılanmasını zorlaştırmaktadır. Karal ve Aydemir’e göre (2012: 22) “sözlü-duygusal-psikolojik şiddet, aşağılama, hakaret etme, dalga geçme, karar verme hakkına engel olma, aileyle, arkadaşlarla konuşma hakkını elinden alma” vb. davranış kalıplarını kapsar.

Burks, *Emotional Abuse of Women* (2006) başlıklı çalışmasında kadına yönelik psikolojik şiddetin kapsamını, yirmi yedi madde ile açıklamaktadır. Bunlar kısaca; küçümseme, bağırma, isim takma (lakap), eleştirme, kontrol kurma, somurtma, sevgi esirgeme, görmezden gelme, ailesi ve sosyal çevresinden yalıtma/koparma, zamanını ve faaliyetlerini takip etme, kaynaklarını kısıtlamaya çalışma, iş-sağlık-eğitim gibi olanaklara müdahale etme, incitici davranışlarda bulunmakla suçlama, nesne fırlatma, alay etme, tikslenme ifade etme, hayatı-evcil hayvanları-mülkü-ebeveynleriyle tehdit etme, çocuklarının-evcil hayvanlarının-ebeveynlerinin istismarına maruz bırakma, yasadışı faaliyetlere zorlama ve kışkırtmadır (2006: 16-17). Burks’ün belirlediği bu maddeler aynı zamanda kadına yönelik uygulanan psikolojik şiddetin ne denli geniş kapsamlı olabileceğini de ifade etmektedir.

Literatürde sözlü ve duygusal şiddet, psikolojik şiddetin alt başlığı olarak değerlendirilmektedir. Sözlü şiddet, söylem ve eylemlerin sürekli bir biçimde “korkutma, sindirme, cezalandırma ve kontrol aracı” olarak kullanılması iken; duygusal şiddet ise duygu ve duygusal ihtiyaçların “zorlamak, aşağılamak, cezalandırmak, öfke, gerginlik boşaltmak amacıyla karşı tarafa baskı uygulayabilmek için tutarlı bir şekilde istismar edilmesi, bir yaptırım ve tehdit aracı olarak

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

kullanılmasıdır” (Yetim ve Şahin, 2005: 49). Psikolojik şiddetin alt türlerinden olan sözlü şiddete maruz kalanlar da çoğunlukla kadınlardır. Şenol ve Yıldız’a (2013: 10) göre sözlü şiddetin yarattığı tahribatin gücü de yüksek olmaktadır.

Kadınların iş yaşamına yoğun olarak katılımı sonucu yaygınlaşmaya başlayan diğer bir şiddet türü de ekonomik şiddettir. Ekonomik şiddet, tanımı gereği finansal kaynakların ve kapitalin “yaptırım, tehdit ve kontrol aracı olarak” kadına yönelik sistematik bir biçimde kullanılması durumudur. Ekonomik şiddet kadının çalışıp, düzenli bir iş sahibi olmasının önünde durmak, ailenin maddi ihtiyaçlarını karşılamamak, kadının kariyer yapmasına olanak sağlayacak imkanların önünü tıkamak, kadına cüzi miktarda para verip bu para ile kadından, hayata geçirilmesi olanaksız isteklerde bulunmak ve yapılmadığında kıyameti koparmak, kadının iş sahibi olmasını kabullenemeyip maaşına el koymak, dönem dönem evi terk ederek evin geçimi ile hiç alakadar olmamak gibi çok geniş bir kapsamda meydana gelebilmektedir (Yetim ve Şahin, 2005: 49). Uluocak ve arkadaşları (2014: 22) ekonomik şiddetin erkek egemen toplumda yaşayan bireyler tarafından benimsenmiş olmasından dolayı bazı durumlarda kolayca açığa çıkarılabilen ya da algılanabilen bir olgu olmadığını belirtmektedirler. Örneğin, kadının görmezden gelinen ev içindeki emeğinin herhangi bir maddi karşılığının olmaması ilk bakışta fark edilemeyen bir ekonomik şiddet biçimidir. Ev içindeki işbölümü ve eşitliğe dayanmayan sorumluluk paylaşımı nedeniyle kadının iş yaşamında kariyer yapma olanağının ortadan kaldırılması da bir tür ekonomik şiddet olarak sınıflandırılır. Bu açıdan ele alındığında kadının özel alan olarak kabul edilen ev içindeki sorumluluklarının, onun kamusal alana ulaşip maddi ve manevi olarak kendisini gerçekleştirmeyi engellediği ortaya çıkmaktadır. Bir diğer deyişle, kadına yönelik özel alanda gerçekleşen farklı şiddet türlerinin kadının kamusal alandaki ekonomik şiddete maruz kalmasına yol açtığı söylenebilir. Bu nedenlerden dolayı ekonomik şiddetin de -diğer şiddet türlerinde olduğu gibi- toplumsal cinsiyet pratiklerinin yarattığı eşitsizliğin bir sonucu olduğunu öne sürmek pekâlâ mümkündür.

En ağır, etkisi en fazla süren ve dolayısıyla travmalara en çok yol açabilen şiddet türü, cinsel şiddettir. Cinsel şiddet, kadına yönelik olarak gerçekleştirilen ve kadının iradesi dışında ilişki kurma, tecavüz, sözlü ve fiili olarak gerçekleştirilen

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

taciz olaylarını da kapsamaktadır (Uluocak vd, 2014: 21). Cinsel şiddet, bu açıdan diğer şiddet türlerini de barındıran en kapsamlı şiddet türüdür. Watts ve Zimmerman'a (2002: 1232-1237) göre cinsel şiddetin oluştuğuna işaret eden en geniş davranış örüntüleri şunlardır; kadına cinsel bir obje gibi davranmak, kadını aşırı şekilde kıskanıp ona karşı şüpheli olmak, cinselliği bir istismar aracı olarak işlevselleştirmek, başka kadınlara açıkça ilgi gösterip onu aldatmaya yeltenmek, fiziksel güç ve duygusallığı baskı aracı olarak kullanarak cinsel birlikteliğe zorlamak, istenmeyen ilişki biçimlerine ve fuhuş yapmaya zorlamak. Görüldüğü üzere çeşitli biçimlerde ortaya çıkan cinsel şiddet türü, psikolojik şiddetten, fiziksel ve ekonomik şiddete varıncaya dek birçok şiddet türünü kapsamaktadır. Sistematik cinsel şiddet, uzun vadede mağdurlarda travmatik ve yıkıcı etkilere sebep olmaktadır.

3. Yöntem

Bu çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyetin inşasında aile içi şiddetin rolünün ne olduğunu bir aile draması olan *Köksüz* (Deniz Akçay Katıksız, 2013) adlı filmle ortaya koymaktır. *Köksüz* filmi, birçok şiddet türünü temsil etmesi ve bu şiddet türlerinin sonuçlarına dikkat çekmesi gibi özelliklerinden dolayı bu çalışmaya örneklem olarak seçilmiştir. Elmacı'ya göre (2017: 464) *Köksüz* filmi kadın, ataerkil hiyerarşi ve çalışma temalarını işleme nedeniyle öne çıkan bir sinema filmidir. Literatürde, *Köksüz* filmi ile ilgili tek akademik çalışmanın Berceste Gülçin Özdemir tarafından yapılan ve filmin ana kadın karakterinin ses ögesi açısından temsilini ortaya koyan *Sessizliğin Kadın Karakterlerle Anlatıda Kullanımı* (2017) adlı çalışma olması, bu araştırmanın literatürde dolduracağı boşluğu göstermektedir.

Çalışmanın temel amacına bağlı olarak araştırmada nitel içerik analizine başvurulmuştur. Nitel içerik analizi, "benzer verilerin belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirilmesi ve bunların anlaşılır biçimde düzenlenmesi sürecidir" (Akbulut, 2012: 186). Bilgin'e göre (2006: 1) de "içerik analizi, mesajda bireyi görünmeden etkileyen öğelerin belirlenmesine yönelik ikincil bir okumadır". Betimsel analiz yönteminde özetlenerek yoruma tabi tutulan veriler içerik analizi yardımıyla daha sıkı bir incelemeye tabi tutularak betimsel anlayışta ortaya koyulamayan kavram ve temaların keşfi sağlanabilir (Şimşek ve Yıldırım 2006: 207). Bu araştırmada niteliksel içerik analizi ile aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

1. Filmdeki şiddet türleri, uygulanış biçimleri ve işlevleri nelerdir?
2. Film, şiddetin failleri ile mağdurlarını nasıl konumlandırmaktadır?
3. Şiddetin toplumsal cinsiyet bağlamındaki etkileri nelerdir ve film anlatısında bu durum nasıl temsil edilmektedir?

4. Bulgular ve Yorum

4.1. Köksüz Filminin Konusu

Yönetmenliğini ve senaristliğini Deniz Katıksız Akçay'ın yaptığı 2013 yapımı *Köksüz* filmi, İzmir'in Çamdibi beldesinde yaşayan bir ailenin babalarını kaybetmelerinin ardından hayata tutunma mücadelesini konu almaktadır. 20. Adana Altın Koza Film Festivali'nde dört ödül (*Yılmaz Güney Ödülü*, *En İyi Kadın Oyuncu Ödülü*, *En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu Ödülü*, *Umut Veren Genç Erkek Oyuncu Ödülü*) kazanan filmin ana kadrosunu Ahu Türkpençe (Feride), Mihriban Er (Gülten), Sekvan Serinkaya (Gülağa), Lale Başar (Nurcan), Savaş Alp Başar (İlker) ve Melis Ebeler (Özge) oluşturmaktadır.

Evin en büyük kızı olan Feride, liseye giden 17 yaşındaki İlker, ortaokula giden evin en küçük kızı Özge ve anneleri Nurcan birlikte yaşarlar. Filmde evin geçimini sağlayan Feride, bir yandan temizlik takıntısı olan, kendi başına hayatını idame ettirmekte zorlanan annesi Nurcan ve evin günlük sorunları ile ilgilenirken, diğer yandan ergenlik sorunları olan İlker'e ve evde varlığı ile yokluğu belli olmayan Özge'ye sahip çıkmaya çalışır. Ailenin en büyük üyesi olan anneanne ise ara sıra aileyi ziyaret edip torunları ile vakit geçirir, bu sırada da kızı Nurcan'a telkinlerde bulunur. İlker, sürekli annesi ile kavga eder ve evden uzaklaşır. En küçük kardeş Özge de aile içinde olanlara karşı kayıtsız bir tavır sergiler. Feride ise zaman zaman annesi ile kavga etse de aileyi maddi ve manevi olarak ayakta tutan karakterdir. 32 yaşına gelmiş olmasına rağmen evin sorunları yüzünden kendine vakit ayıramayan Feride, aynı iş yerinde çalışan Gülağa'nın evlenme teklifini istemeyerek de olsa kabul eder. Bunun üzerine kızına hastalık derecesinde bağlı olan Nurcan, kızının evliliğini engellemek için elinden geleni yapar fakat evliliğe engel olamaz. Film, Nurcan'ın gizlice ilaç içerek düğün alanına geri dönüşü ve kızı Feride ile bakışması ile son bulur.

4.2. Köksüz Filminde Şiddet Türleri

Çalışma kapsamında ele alınan *Köksüz* filmine ait bulgular, “Psikolojik ve Ekonomik Şiddet Yoluyla İnşa Edilen Toplumsal Cinsiyet ve Eril İktidar”, “Psikolojik Şiddetin Yansıması Olarak Kendi Kendine Şiddet” ve “Sözün Bittiği Yer: Cinsel Şiddet ve Fiziksel Şiddet” başlıkları altında yorumlanmıştır.

4.2.1. Psikolojik ve Ekonomik Şiddet Yoluyla İnşa Edilen Toplumsal Cinsiyet ve Eril İktidar

Köksüz filmindeki karakterlerin anlatıya sinen tekinsiz, huzursuz ve tam olamama biçimindeki nevrotik hâlleri, çeşitli şiddet sarmallarının filmde imgelenmesine zemin hazırlar. *Köksüz* filminde bir baba/erkek figüründen/otoritesinden yoksun olan ve anneanne, anne, torunlar olmak üzere üç kuşaktan oluşan bir ailenin bireyleri arasındaki şiddet temsillerine yer verilmektedir. Özdemir, erkek egemen toplumda dile getirilen babanın “evin direği” oluşunun ve eksikliğinin aile üyelerinin kendilerini bir dayanaktan ve güçten yoksun olarak algılamalarına yol açtığını ve bu durumun filmdeki her karakterin içsel olarak yaşadığı çatışma, çaresizlik ve eksiklik hallerinin seyirciye aksettirildiğini dile getirir (2017: 245). Film bu anlamda, erkek otoritenin yokluğunu bir eksiklik ve dahası ailenin sorunlarının temel kaynağı olarak ortaya koymaktadır. Film bu açıdan ataerkil bir otoritenin gerekliliğini, yokluğu üzerinden dolaylı olarak üretmektedir.

Filmdeki erkek otoritesinin ailede yarattığı boşluk, anneanne karakteri tarafından doldurulmaya çalışılır. Anneanne her ne kadar kendi evinde, yani aileden ayrı bir mekânda yaşamını sürdürse de kızı Nurcan ve torunları Feride, İlker ve Özge üzerinde psikolojik şiddet (dilsel ve duygusal da dahil) aracılığıyla patriyarkal bir düzen tesis etmeye çalışır. Filmdeki anneanne karakteri ayrıca geleneksel Türk ailesindeki anneaneyi ve dolayısıyla taşrayı temsil etmekte ve örf, anane, gelenek ve görenek gibi kültür biçimlerini dile getirmek suretiyle kızına ve torunlarına dikte etmeye çalışmaktadır. Marshall’a göre ataerkil toplumda her ne kadar erkek hiyerarşinin en üstünde olsa da aile içindeki en yaşlı kadın otorite sahibidir (1999: 31). Anlatıda bir ismi olmayan bu anneanne karakteri, psikolojik şiddetin bir çok biçimini aile fertlerine uygulamaktan imtina etmez. Örneğin, elinde poşetlerle

manavdan dönen anneanne, kızı Nurcan'ın evine uğrar. Kapıya gelmeden çok önce, daha aşağıdayken, o sırada televizyon izlemekte olan kızı Nurcan'a giderek yükselen bir ses tonu ile bağırır. Sonrasında kendisine “Anne” diye cevap veren kızına “Ay anne ya! Ya on sefer bağırtma insanı. Ayıp!” diyerek tepki gösterir. Kızı ise ona “Anne ne getirdin yine?” diyerek cevap verir. Yaşlı kadın alışverişten dönerken manava uğradığını ve cibes görüp aldığını söyledikten sonra kızına çıkışmaya başlar. Nurcan'ın takıntılı şekilde temizlik yaptığını ve çocuklarıyla didişmeyi bırakıp onlara bakmasını rahatsız edici yükseklikteki bir ses tonu, hiddet, jest ve mimikleri ile ifade eder. Anne kızına bir iyilikte bulunmasına rağmen bunu kızının “başına kakar” bir tutumla dile getirir. Buna karşılık kızı da “Ne gerek vardı?” diyerek annesinin iyiliğini görmezden gelir. Anneanne kızına bağırarak sözlü şiddet uygularken kızı da onun iyiliğini görmezden gelerek duygusal şiddet uygular. Bu sahnede anneanne karakteri, toplumsal olanın yeniden üretimi ve ataerkil ailenin sürekliliğini sağlayan “ideal kadın olmanın çocukların ve evin bakımından geçtiği” anlayışını sözlü şiddet yoluyla kızına hatırlatmış olur. Böylece ataerkil toplumda “meşru” bir kadın olmanın ne olduğu, filmdeki bu sahne ile ortaya çıkar. Anlatı bu yönüyle, eril tahakkümün günlük yaşama sirayet eden örtük kodlarını ortaya koymasından önem teşkil etmektedir.

Film, ataerkil normların kuşaklar arasındaki aktarımında şiddetin nasıl bir rol oynadığını da göstermektedir. Özellikle sözlü şiddetin bu süreçteki yeri, filmdeki diyaloglarla açıkça ortaya çıkmaktadır. Anneannenin, iktidar ilişkileri ve toplumsal cinsiyetin yeniden üretimi adına sözlü şiddete başvurması, kızı Nurcan ile sınırlı kalmayıp torunlarını da kapsar. Bir sahnede anneanne, Feride'nin evlilik kararı ile ilgili olarak torunu Özge ile konuşur. Özge'nin “Belki de ablam evlenmekten vazgeçer” demesi üzerine anneanne, nişanın yapıldığını ve bunun zorla olmadığını, nişan yapılmışsa bu işin dönüşünün olamayacağını ve düğünün kesin olarak yapılıp Feride'nin evlenmesi gerektiğini hiddetle dile getirir. Bu durumu Nurcan'a da söylediğini, Feride'nin gelinlikle aile evinden çıkıp ancak kefen giyerek eve geri gelebileceğini de buyurgan bir ses tonu ile dikte etmeye çalışır. Burada anneannenin ataerkil toplumun değerlerini, torunu Özge'ye ablası Feride üzerinden aşılması,

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

sözlü şiddet ve Feride'nin görüşlerini dikkate almadan durumu yorumlaması da duygusal şiddet olarak değerlendirilebilir.

Benzer bir sözlü şiddet ögesine, İlker'in anneannesini ziyarete gittiği sahnede, ikili arasındaki konuşmada da rastlamak mümkündür. Anneanesi bir taraftan İlker'e yemek yemesi gerektiğini söylerken diğer taraftan "Siz yiyeceksiniz de adam olacaksınız da ben göreceğim" der. Anneanesi İlker'e, ailedeki tek erkek olarak ailenin koruyucusu ve sorumlusunun o olduğunu ve ailedeki kadınların ona emanet olduğunu söyler. Anneanne bu davranışı ile duygusal açıdan dibe vurmuş ve ailesi ile sürekli kavgalı olan İlker'e taşıyamayacağı bir yük olan ideal erkeklik normlarını sözlü ve duygusal şiddet yoluyla dayatır. Sahnenin sonunda bu sorumluluğun altında ezileceği ve bunu taşıyamayacağı görülen İlker'in, anneannesine sarılarak ağlamaya başladığı görülür. Anneannenin tüm bu davranış kalıpları, onun ataerkil normların bayraktarlığını yaptığını ve eril düzenin devamını sağlayan idealleri duygusal ve/veya psikolojik şiddet yoluyla hem kızına hem de torunlarına aktarma işlevini yerine getirdiği ya da getirmeye çalıştığını göstermektedir. Tüm bunlar filmde dolaylı değil, doğrudan aktarılmaktadır. Anneanne karakterinin diyaloglarının doğrudanlığı, diğer karakterler için bir şiddet türü olmasının yanı sıra eril söylemin açık göstergeleri olması bakımından da önem arz etmektedir.

Üç kuşak arasındaki şiddet sarmalının türlerini ve farklı boyutlarını ele alan bu filmde, anneanne karakteri, kızı Nurcan'a ve kendi torunlarına psikolojik şiddet uygularken, Nurcan da psikolojik sorunları olan bir anne olarak tüm aile üyelerine psikolojik şiddet uygulayarak toplumsal cinsiyetin şiddet yoluyla inşa edilmesine katkıda bulunur. Yaşlı annesi tarafından azarlanan ve yönlendirilmeye çalışılan Nurcan, maruz kaldığı şiddeti farklı biçimlerde çocuklarına yansıtır. Kocasını artık hayatta olmayan Nurcan, büyük kızı Feride'ye aşırı derecede bağlıdır. Nurcan'ın gözünde Feride evin erkeğidir. Ancak bu konumlandırma ikircikli bir şekilde kendini ortaya koyar. Çünkü Nurcan Feride'ye karşı sevgi ile nefret ikileminde kalan bir yaklaşım sergiler. Kızı Feride'ye filmin birçok yerinde eve erken gelmesi, onu bir yere götürmesi ve evlenmemesi hakkında baskı yaparak duygusal şiddet uygular. Feride işyerindeki hoşlandığı adam ile plan yapıp sinemaya gitmek ister ve annesine ofisten arkadaşlarla toplanacaklarını, saat on ikiyi geçirmeden eve döneceğini söyler.

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

Aynı gün mutfaktaki lavabonun gideri patladığı için Nurcan kendi kendine “Allah kahretsin senin gibi boruyu! Bugünü mü buldun? Geberdin, öldün! İçin çıksın senin emi, için çıksın!” diye söylenerek sinir krizi geçirir ve küçük kızı Özge’ye ablasını arayıp hiçbir yere gitmemesi gerektiğini ve eve tesisatçı getirmesini tembihler. Bu sözler annenin evhamlı ve huzursuz tavrını ortaya koymaktadır. Feride başka bir sahnede annesine, son anda ayarlanan iş toplantısı yüzünden kız kardeşi Özge’nin okuldaki folklor gösterisine gelemeyeceğini söyler. Annesine okulun yerini tarif edeceğini ve tek başına gitmesi gerektiğini ifade eder. Nurcan telefonda Feride’ye “Sen daha önce bana niye söylemiyorsun ki? Bu saate kadar niye bekliyorsun sen? Ne taksisi? Sen buradan oraya kadar taksi ne kadar yazar biliyor musun? Bizim o kadar paramız mı var? Ben zaten yol bilmem iz bilmem! Salağım ben tabi salağım. Sizin anneniz beceriksiz! Gelmiyorum işte, gelmiyorum! Allah kahretsin!” diyerek ağlamaklı bir ses tonuyla sitem ederek telefonu kapatır. Bunun üzerine Feride telefonu kapattıktan sonra hıçkırıklar içinde kalır. Bu sahnede Nurcan, kızı Feride’ye yoğun bir sözlü ve duygusal şiddet uygular. Özdemir, Nurcan karakterlerinin evin içinde asıp kesen, çocuklarına bağırıp çağıran bir karakter olsa da aslında sinik kalmış, konuşamamış, madun bir karakter olduğunu, sokağa çıktığı anda ne yapacağını, nereye nasıl gideceğini bilmeyecek kadar ürkek olduğunu belirtir (2017: 247). Nurcan’ın yaşama bu kadar yabancı olup kamusal alana çıkmaktan korkması, bu sahnede olduğu gibi defalarca bencilce davranışlar sergileyerek kızını zor duruma düşürmesine sebep olmaktadır.

Kamusal alana çıkmaya cesaret edemeyen Nurcan, aynı biçimde özel alanda tıpkı yaşlı annesi gibi söylem ve eylemleri ile ataerkil düzenin sözcülüğünü yaparak psikolojik şiddet yoluyla var olan sosyal gerçekliği yeniden üretip meşrulaştırmaktadır. Kızına iş yerinde rahat vermediği gibi onun kamusal alana çıkışını da kısıtlar. Feride bir gün işten geldiğinde annesine neden hazırlanmadığını sorar. Çünkü annesinin doğum gününü kutlamak için daha önce yemeğe gitmeye karar vermişlerdir. Kız kardeşi Özge hazırlanmış olmasına rağmen, annesi televizyon izlemeye devam etmektedir. Feride onu ikna etmeye çalışsa da Nurcan “Yok, tek başımıza iti var uğursuzu var, gitmem” diyerek karşılık verir. Nurcan bu ifadeleri ile toplumda yaygın bir kanı haline dönüşmüş olan “kadının gece tek başına dışarı

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

çıkması gerektiği” söylemini onaylarken, kızlarının istediğini de görmezden gelerek onlara duygusal şiddet uygular.

Nurcan’ın kızı Feride’ye olan bağımlı yapısı, Feride’nin hayatını ev ile iş arasına hapsederek ona büyük bir izolasyon uygulamaktadır. 32 yaşına gelen Feride ailenin büyük kızı olarak evin tüm sorumluluğunu üzerine aldığı için kendi hayatını da kuramaz. Feride bu çıkmazdan kurtuluşu, iş arkadaşı olan ve kendisine ilgi gösteren ama kendisinden yaşça da büyük olan Gülağa adındaki karakter ile istemeyerek de olsa evlenmekte arar. Feride annesine, Gülağa’nın kendisine evlilik teklif ettiğini söyler. Bu gelişme anne ve kız arasında uzun süren bir bakışmaya yol açar. Ardından anne Gülağa’nın lise mezunu olmasının onu mutsuz edeceğini, dahası evlenmek için yaşının henüz küçük olduğunu öne sürerek kızına duygusal şiddet uygulamaya başlar. Nurcan nişan hazırlıkları için evi temizlerken, kronik bel fıtığı hastalığı baş gösterir ve hastaneye kaldırılır. Hastanede yatarken Nurcan Feride’ye, “Sen doğduğundan beri hep böyle talihsizsin işte hep bir uğursuzluk var başında.... Neden bilmem sen böyleydin. Gördün mü bak nişanın da geri kaldı” der. Böylece kızının nişanını erteletmek adına ona sözlü ve duygusal şiddet uygular. Ev ile işyeri arasına kızını hapseden, kamusal alana çıkışına engel olan Nurcan, kızının evlenmesine de razı olmaz. Nurcan için eşinin yerine koyduğu kızının evlenmesi demek, eşini yeniden kaybetmek anlamına gelir. Bunu yeniden yaşamamak namına bu kez Feride’nin nişanlısı Gülağa’yı evlilikten vazgeçirmeye çalışır. Kendisini hastaneden taburcu etmek için gelen Gülağa’ya kızını kötüler. Gülağa, Feride’nin toplantısı olduğu için gelemediğini, o nedenle kendisinin onu almaya geldiğini söyler. Nurcan “Bitmez onun toplantıları, müdür falan olsa ne yapacak bilmem. Yazıhanede yatar kalkar artık. Olan sana olacak oğlum. Evde kadını bulabilirsen aşk olsun!” diyerek Gülağa’ya sözlü şiddet uygular. Gülağa bu sözlerden rahatsız olsa da karşılık vermez.

Nurcan film boyunca kızına hem kamusal hem de özel alanda hiçbir özgürlük tanımayarak duygusal şiddet uyguladığı gibi geleneksel kadınlık rollerine dayanarak ona sözlü şiddette de bulmaktan geri kalmaz. Evlilik gibi bireysel bir karara dahi saygı gösteremez. Feride’nin evlenmesine tepki olarak düğün günü kendi kendine uyguladığı fiziksel şiddetin yanı sıra kızına o gün bile duygusal şiddet uygulamaktan

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

kaçınmaz. Nurcan, evlerinin bahçesinde yapılan düğün devam ederken alandan bir süre ayrılarak eve gider ve intihar etmek için bir sürü ilaç yutarak geri döner. Feride, kardeşleri ile birlikte oyun oynarken, Nurcan kızının tam karşısında oturup donuk bir ifade ile mutlu görünmeye çalışır. Ardından kızının gözlerine bakarak ağlamaya başlar. Nurcan bağımlı kişiliğinden dolayı acı çekmektedir. Aynı gerekçe ile Feride'nin evlenmesini bir türlü kabullenemez. Bu acıyı bir intikam alma duyguna dönüştüren Nurcan, kızını düğününde bile ağlatarak ona duygusal şiddet uygulamaya devam eder.

Daima bir memnuniyetsizlik ve mutsuzlukla kendini eve kapatan, standart bir televizyon izleyicisi olan asabi ev kadını rolündeki Nurcan, mutsuzluğunu ve duygusal olarak yaşadığı çöküntüyü öfke nöbetleri halinde sözlü ve duygusal şiddet biçimlerinde çocuklarına -bilhassa Özge'ye- yansıtmaktadır. Film boyunca Nurcan, sokağa tek başına çıkmaktan korkan bir kadın olarak evde sürekli temizlik yaparken görünür. Özge eve gelir gelmez annesi ondan hemen markete gidip alışveriş yapmasını ister. Özge markete giderken de “Ne sallanıyorsun kız? Gitsene!” diyerek sözlü şiddete başvurur. Özge annesinin doğum gününü kutlamak için ona hediye aldığı anda ise “Niye paranı harcadın durduk yere? Kız çok mu aradın bu resmi? Sigorta için çektirdiydim” diyerek sadece sözlü şiddette bulunmakla kalmaz, aynı zamanda hediye konusundaki memnuniyetsizliğini de dile getirerek kızına duygusal şiddet uygular. Onu geçiştirerek buyurgan bir şekilde ev işlerinde kendisine yardım etmesini söyler. Özge okulda folklor grubu için prova yaptığından dolayı eve geç döndüğünde “Niye geç kaldın bugün?” der ve üstünü çıkarmadan orada market listesi olduğunu onu alıp alışverişe gitmesini söyler. Özge ilk verdiği hediyeyi beğenmediğinden dolayı başka bir hediye getirdiğinde “Kız senin paran çok galiba çarçur ediyorsun?” diyerek ona yine tepki gösterir. Özge her ne kadar annesinin sevgisini kazanmak için didinip dursa da annesi tarafından sistematik eleştiriye tabi tutularak sözlü şiddete, ihmal edilerek ve görmezden gelinerek duygusal şiddete maruz kalır. Özge evdeki varlığını annesine fark ettirmeye çalışıp onun onayına ihtiyaç duysa da annesi ile aralarındaki diyaloglarda genellikle kızının yüzüne bir kez bile bakmaz. Kızını ihmal ettiği gibi ona hediye aldığı için iğneleyici sözlerle karşılık vererek özgüveninin kırılmasına ve içine kapanmasına sebep olur.

Nurcan'ın filmin ilk sahnesinden başlamak üzere psikolojik şiddet uyguladığı ve iktidar mücadelesine girdiği çocuklarından bir diğeri de evin tek erkek çocuğu olan ve lisede okuyan İlker'dir. Filmin açılış sahnesinde İlker, kardeşi Özge'yi de yanına alır. İkili, anneleri Nurcan'ın televizyon karşısında uyumasını fırsat bilerek babalarından aileye miras kalan araba ile gizlice gezintiye çıkma girişiminde bulunur. Arabanın motor sesini duyan anne aniden uyanır ve dışarı çıkıp “Geberteceğim seni İlker! Etlerini lime lime yapacağım İlker. İlker buraya gel geberteceğim. Allah cezanı versin İlker” diye bağırarak arabanın peşinden koşmaya başlar. Bu durum karşısından telaşlanan İlker, arabayı durdurur. Özge'yi arabada bırakarak kaçar. Nurcan bağırarak beddua eder ve İlker'i öldürmekle tehdit eder. İlker okulda ve günlük yaşamında sessiz, sakın bir karakter iken, evdeki kadınlarla sürekli bir çekişme halindedir. İlker babasından kalan arabanın satılacağını öğrendikten sonra sinirli bir şekilde eve gelir: “Sen kime sordun lan arabayı satarken, he? Kime sordun? Ne demek lan kafamın tasını attırma? ... Lan sen kimsin arabayı satıyorsun? Hepimizin hakkı o araba” diye bağırarak annesinin üstüne yürür. Araya giren ablasına da “Sen karışma” diyerek cevap verir. Annesi “İlker git başımdan kafamın tasını attırma! Şuna bak! O araba benim! Ablana bağırma! Nasıl bağırıyorsun sen ablana! Defol! Gözüm görmesin seni Allah'ın cezası çocuk” der. Bu sahnede karşılıklı bağırma ve hakaretler içeren birçok sözlü şiddet unsuruna yer verilir.

Filmde Nurcan tarafından çocuklarına yönelik psikolojik şiddetin yanı sıra uygulanan ekonomik şiddet de bariz şekilde kendine yer bulur. Nurcan film boyunca küçük kızı Özge'yi para ile ilgili konularda sürekli sıkıştırırken, Feride'nin maaşına el koyar, İlker'i de harçlıksız bırakır. Bir sahnede Feride makyaj yaparken İlker aniden odaya girer. Feride İlker kapıyı çalmadan girdiği için rahatsız görünse de İlker durumu umursamayarak ablasından para ister. Aralarındaki diyalogdan Feride'nin maaş kartının annesinde olduğu anlaşılır. Feride, İlker'i geçiştirmeye çalışsa da İlker, “Abla, çulsuzum, biliyorsun, vermez şimdi” diyerek annesinin kendisine para vermeyeceğini öne sürerek ısrarla ablasından para ister. Feride “İlker annemde dedim ya. Maaşım onda bilmiyorsun. Git başımdan!” der. İkna olmayan İlker ablasının çantasına yönelir. Bu girişim bir boğuşmaya yol açar. Bu mücadeleyi kazanan İlker

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

cüzdandan istediği parayı alır ve gider. Bu sahnede İlker'in Feride'ye uyguladığı şiddet, aile içi iktidar mücadelesinde fiziksel şiddetin oynadığı rolü de göstermesi bakımından önemlidir. Feride İlker'in arkasından “ Allah belanı versin!” diye bağırır. Burada evin tek çalışanı olan Feride annesinden harçlık alarak ekonomik şiddete maruz kaldığı yetmezmiş gibi geri kalan parasını da kardeşi İlker tarafından fiziksel şiddete maruz bırakılarak elinden zorla alınır. Bunun yanı sıra bu sahnede hem dolaylı yoldan İlker'in hem de doğrudan Feride'nin ekonomik şiddete maruz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ekonomik şiddet fiziksel şiddetin fiziksel şiddetle birlikte birbirini tamamlar niteliği dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak Nurcan, annesinin psikolojik şiddetine maruz kalırken, bu psikolojik şiddeti çocuklarına sözlü, duygusal ve ekonomik şiddet olarak yansıtır. Yaşlı kadın olan anneanne psikolojik şiddeti kullanarak torunlarına, Nurcan ise hem psikolojik hem de ekonomik şiddete başvurarak çocuklarına ataerkil düzenin değer yargılarını ve toplumsal cinsiyet rollerini benimsetmeye çalışır. Anneanne, kızı ve çocukları arasında üç kuşak boyunca görülen psikolojik şiddet temelli döngü, aile dışında Feride'nin nişanlısı Gülağa'ya da yansır. Nurcan ataerkil rol ve davranış kalıplarını ataerkil toplumun devamı ve ideal erkekliğin kurulumu adına Gülağa'ya hatırlatarak düzenin sözcülüğüne soyunur.

4.2.2. Psikolojik Şiddetin Yansıması Olarak “Kendi Kendine Şiddet”

Psikolojik şiddetin sonucu olarak ortaya çıkan kendi kendine şiddet durumu, filmdeki tüm aile üyelerinin davranışlarında gözlemlenebilmektedir. Kendi kendine şiddet uygulama edimi, kişinin çektiği acının gözle görülür şekilde açığa çıktığı psikolojik durumu betimler. Ekonomik şiddetin uygulayıcısı konumunda olan ama bu şiddet biçimine maruz kalmayan Nurcan da dahil olmak üzere kendi kendine şiddet filmde birçok sahnede kendini gösterir.

Tepkisel olarak ortaya çıkan kendi kendine şiddetin bariz olarak uygulayıcısı, evin küçük kızı Özge'dir. Özdemir, Özge karakterinin aile ortamındaki mutsuzluk ve güçten yoksun olma halinin bilincinde olduğunu, bununla birlikte babaya sahip olmayan bir kız çocuğu olarak yetişmenin şiddetli şekilde sızısını hissettiğini ve bu durumu kendi vücuduna verdiği acıyla dışa vurduğunu öne sürer (2017: 245).

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

Annesinin kendisine olan davranışlarından dolayı duygularını bastıran, suskunluğa bürünmüş bir kız olarak Özge, kendi kendine şiddet yoluna başvurarak etrafındaki sorunlara tepkisini dışı vurur. Özge kendini değersiz ve yetersiz hisseden, ev içinde annesi tarafından görmezden gelinen bir kız çocuğudur. Egoist ve bencil olan annesi Nurcan tarafından sık sık eleştiri yoluyla duygusal şiddete maruz kalır. Tüm bunlara seyirci olan Özge, annesi ve abisi kavga ettiği sırada kendi odasında parmağını keser. Fakat kavga bitip kapının kenarında durup ablası tarafından sakinleştirilmeye çalışılan annesine bakarken parmağından yere kan damlamasına rağmen herhangi bir tepki vermez. Böylece suçluluk ve utanç duygusunu bastırmaya çalışırken kendi kendisine var olduğunu hatırlatır. Sevgisiz ve ilgisiz kalan Özge'ye abisi İlker ve ablası Feride destek olmaya çalışsa da o, evde kendi varlığını ispat edemeyen, görünmez bir kız çocuğudur.

Filmde kendi kendine şiddetin bir diğer mağduru annesinin ekonomik, sözlü ve duygusal şiddetine maruz kalan Feride karakteridir. Yaşadığı izolasyon sonucu istemediği bir adamla evlenme kararı alarak kendi kendisine duygusal şiddet uygular. Evin kadınları tarafından doğrudan psikolojik şiddet mağduru olan İlker ise, alkol, sigara ve esrar kullanarak kendi kendine şiddet uygulayarak etrafındaki sorunlardan uzaklaşmaya çalışır.

Annesi tarafından psikolojik şiddete maruz kalan ve kocasının yokluğunda tüm çocuklarına psikolojik (sözlü, duygusal) ve ekonomik şiddet uygulayan Nurcan ise Feride'nin evlenmesine tepki olarak düğün günü intihar girişiminde bulunmak suretiyle kendi kendine fiziksel şiddet uygular.

4.2.3. Sözü Bittiği Yer: Cinsel Şiddet ve Fiziksel Şiddet

Freud'a göre şiddet, cinsellik ve saldırganlık olmak üzere insandaki iki temel duyguyu içerir (Tarhan, 2011: 181). Evdeki kadınlarla iktidar mücadelesinde rol model eksikliğinin de etkisiyle erkekliğini tam anlamı ile hayata geçiremeyen İlker, ailesine ve çevresine karşı saldırganlık gösterirken, aynı zamanda ev dışında cinsel bir tatmin arayışına da girer. Baba özlemi ile anne despotizmi arasında kalan, kendini sözlü olarak ifade edemeyen İlker'deki mevcut ruh hali, arkadaşının annesi Nurten'e cinsel şiddet, ablası ve annesine fiziksel şiddet olarak ortaya çıkar. Liseli bir ergen

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

olan İlker, babasının ölümünden sonra evin erkeği olma sorumlulukları omuzlarına yüklenince ve ergenlik sıkıntıları da üzerine eklenince tamamen kontrolden çıkar. Arabanın satılacağını duyunca annesinin üzerine yürür ve onu iterek fiziksel şiddet uygularken, ablasının evleneceği haberini aldıktan sonra onunla sözlü münakaşaya girmekle kalmaz, başka bir sahnede ondan para isterken onu iterek fiziksel şiddet uygular. Her aile kavgasında evi terk eder, okulda devamsızlık yapar ve uyuşturucu madde kullanır. Evin idaresinin evdeki kadınlar tarafından tamamen ele geçirilmesine tepki olarak tamamen aileden uzaklaşır. İlker, ailesi ile sürtüşükten sonra okuldaki en yakın arkadaşı Halil'in evinde kalmaya başlar. Bir gün Halil'in annesi süpürge ile evde temizlik yaparken onu dikizler (gözle taciz) ve sonunda onu eliyle taciz edip zorla ilişkiye girmeye çalışır. Evdeki kadınların hakimiyeti yüzünden kanıtlayamadığı erkekliğini, kendisinden yaşça büyük bir kadınla cinsel ilişkiye girerek kurmak ister. İlker, annesi ve ailesinin diğer bireylerinden göremediği sevgi ve şefkati bu tür bir ilişkide ararken, babasının yokluğundan dolayı oluşan "erkek rol model boşluğunu" ise evdekilere saldırarak, ev dışındakilere ise cinsel şiddet uygulayarak telafi etmeye çalışır.

Ailedeki çocukların en büyüğü olan ve evin geçimini sağlamakla yükümlü olup ailenin yükünün üzerinde hisseden Feride, İlker'in serserilikleri karşısında ailedeki babaya has otorite rolüne bürünerek İlker'e fiziksel şiddet uygular. Feride işten döndüğü bir akşam vakti İlker'in odasının kapısını bir hışımla açarak ışığı yakar. "Sen ne içiyorsun ha ne içiyorsun İlker?" diye bağırarak odadaki komidinin çekmecelerini karıştırır. İlker ona engel olmaya çalışsa da "Nerede saklıyorsun o boku?" diyerek yatakta uzanan İlker'e vurur. Ayağa kalkıp kendisine engel olmak isteyen İlker'i tartaklar. "Sen ne kullanıyorsun ha? Allah seni kahretsin! Allah belanı versin! Bıktım senden, bıktım! Bu evden de bıktım! Böyle mi destek olacaksın bana?" der ve yere çömelerek ağlamaya başlar. İlker onun dizine yatar. Feride "Allah'ım ben yorulduğum hangi birinizi düşünüyüm, ablam kurtar beni ablam, İlker beni kurtar!" diye ağlamaklı bir şekilde, çaresizce çırpırır. Bu sahnede sözlü şiddet fiziksel şiddete eşlik eder.

Feride zorunlu olarak evin her türlü sorunu ile ilgilendiğinden ve annesi tarafından izole bir hayata zorlandığından, kendi hayatını yaşayamaz duruma gelir.

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

Gülağa ile evlenme kararı alması sonra nişan töreni bitip herkes gittikten sonra, Nurcan ortalıktaki tabakları toplayan, kendisine bir şey isteyip istemediğini soran Feride'ye "Sen de koca için ölüyormuşsun kızım" der. Feride elindeki tabakları yere atarak annesine tepki gösterir. Annenin kızına uzun süredir uyguladığı sözlü ve duygusal şiddet, onun annesine fiziksel şiddetle karşılık vermesine sebep olmuştur. Feride kırık tabakları toplamaya çalışan kardeşine de toplamamasını yüksek sesle söyleyerek sözlü ve duygusal şiddet uygular. Böylece aile içi bir tepkisellik içeren şiddet döngüsü farklı biçimlerde yeniden üretilir.

Elmacı (2017: 464), Feride'nin evlenme kararının onun hayatındaki bütün sorumluluklardan kaçıp toplumsal cinsiyet kodlarına uyum açısından toplumsal onay almak anlamına geleceğini ve bu yolla patriyarkal düzenin koca aracılığıyla tesisinin gönüllü bir teslimiyete yol açtığını belirtmektedir. Bastırılmışlık sonucu aslında sevmediği bir adam olan Gülağa ile evlenmeyi kendine çıkış yolu olarak bulan Feride, bu tercihten ötürü cinsel şiddete maruz kalır. Bu da gönüllü teslimiyetin şiddeti doğurabileceğini ima etmektedir. Bir akşam Gülağa onu araba ile eve bırakır. Arabada ikili vedalaştığı sırada Feride yanak yanağa öpüşüp ayrılmayı beklerken, Gülağa Feride karşılık vermese de onun rızası olmadan dudaklarından öper. Sonraki sahnede Feride banyoda aynanın karşısında bir hışımla dişini fırçalarken, hıçkıra hıçkıra ağladığı görülür. Feride etrafındaki sorunlardan kaçış adına, ailenin koruyucusu rolünü üstlenecek olan Gülağa tarafından cinsel şiddete maruz kalır. Cinsel şiddet böylece duygusal şiddeti de beraberinde getirmiştir.

SONUÇ

Köksüz filminde çoğunlukla aile içi psikolojik şiddet başta olmak üzere kendi kendine şiddet, ekonomik, fiziksel ve cinsel şiddet türlerinin temsil edildiği görülmüştür. Filmde toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkilerinin inşa edilmesinde çeşitli şiddet türlerinin başat rol oynadığı tespit edilmiştir. Bu şiddet türleri aile içi fiziksel şiddetten aile dışı cinsel şiddete kadar uzanan geniş bir görünüm arz etmektedir.

Filmde çoğunlukla aile içinde görülen psikolojik şiddet, sözlü ve duygusal olmak üzere iki alt kategoride incelenmiştir. Buna göre kuşaklararası davranış

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

kalıpları ve söylem yoluyla ataerkil toplumsal düzen yeniden üretilmekte ve meşrulaştırılmaktadır. Bu süreçte şiddet türlerinin de birer araç olarak kullanıldığı ortaya çıkmıştır.

Film, şiddetin kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığını da ortaya koymuştur. Erkek egemen toplum yapısının şekillendirdiği aile kurumunda, toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten dilsel şiddet, annanne ve anne gibi aktörler tarafından sonraki kuşaklara aktarıldığı tespit edilmiştir. Filmde, bu aktarımın gerçekleşmesinde diyaloglar başat rol oynamıştır. Filmde ayrıca sözlü ve duygusal şiddet türlerini de içeren psikolojik şiddetin, hiyerarşik biçimde gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Nurcan karakteri annesinden gördüğü sözlü şiddeti psikolojik ve ekonomik şiddet biçimlerinde çocukları Feride, Özge ve İlker'e yansıtmış; İlker de maruz kaldığı aile içi şiddeti arkadaşının annesine cinsel şiddet olarak uygulamıştır.

Filmde psikolojik ve ekonomik şiddete uğrayan karakterlerin diğer şiddet türlerine de açık hale geldiği tespit edilmiştir. Annesinin psikolojik ve ekonomik şiddetine maruz kalan Feride, aile dışı bir birey olan Gülağa karakterinin duygusal ve cinsel şiddetine maruz kalmıştır. Ayrıca filmde psikolojik şiddetin fiziksel şiddetle sonuçlandığı da ortaya çıkmıştır. Feride karakteri uyuşturucu madde kullandığını öğrendiği erkek kardeşi İlker'i sözlü şiddet sonrası tartaklayarak ona fiziksel şiddet uygulamıştır.

Film, iktidar mücadelesinde şiddetin bir araç olarak kullanıldığını da ortaya koymuştur. Annanne karakterinin sözlü şiddeti yoğun bir şekilde kullandığı, anne rolündeki Nurcan karakterinin de genellikle sözlü ve duygusal şiddete başvurduğu görülmüştür. Feride sözlü ve fiziksel şiddete başvururken, evin küçük kızı Özge de kendi kendine fiziksel şiddet uygulamıştır. Filmin erkek karakterleri Gülağa ve İlker ise ilişkilerinde cinsel şiddete başvurmuştur. Filmde fiziksel şiddet itme, tartaklama, vurma şeklinde; ekonomik şiddet de maaşa el koyma ve maddi harcamaların sınırlandırılması şeklinde kendini göstermiştir. Psikolojik şiddetin alt türü olan duygusal şiddet ise kıskanma, duygularına değer vermeme, hor görme, özgürlükleri kısıtlama, fikirleri yok sayma, sevgi, ilgi ve şefkat göstermeme, dışlama, aşağılama ve yerine karar alma biçimlerinde temsil edilmektedir. Psikolojik şiddetin diğer bir alt türü olan sözlü şiddet de bağırma, alay etme, sistematik eleştiri, tehdit, küfür

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

etme, sorgulama, kadınlığın ve erkekliğin aşağılanması biçimlerinde gerçekleşmiştir. Filmdeki cinsel şiddet temsilleri ise röntgencilik, elle taciz ve ilişkiye zorlama olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca cinsel şiddetin yarattığı travmanın, karakterin kendi kendine şiddet uygulamasıyla sonuçlandığı ortaya çıkmıştır.

Filmde, ailenin bir babadan yoksun olması, şiddetin ve diğer olumsuzlukların kaynağı olarak gösterilmektedir. Söz konusu otorite boşluğu hem aile içi hem de aile dışı ilişkilerde çeşitli şiddet biçimleriyle dışa vurulmaktadır. Filmde ataerkil sistemin erkeğe (dolayısıyla babaya) attığı bu değer ve anlam, onun yokluğu ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenlerle *Köksüz* filminin, ataerkil düzenden yana bir anlatı inşa ettiğini öne sürmek mümkündür.

Son olarak filmde ataerkil sistemin erkeğe (dolayısıyla babaya) attığı değer ve anlam, erkeğin yokluğu ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Ailenin bir babadan yoksun olması, şiddetin ve diğer olumsuzlukların kaynağı olarak gösterilmektedir. Bu nedenlerle *Köksüz* filminin, ataerkil düzenden yana bir anlatı inşa ettiğini öne sürmek mümkündür.

KAYNAKÇA

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ VE HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ NÜFUS ETÜTLERİ ENSTİTÜSÜ (2014). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor, <http://aihmiz.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1428409374.pdf> Erişim Tarihi: 16 Ocak 2023.

BEAUVOIR, De Simone. (2019). İkinci Cinsiyet, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

BERKTAY, Fatmagül (2010). Tarihin Cinsiyeti, (3.Baskı), İstanbul: Metis Yayınları.

BİLGİN, Nuri (2006). Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi, (2. Baskı), Ankara: Siyasal Yayıncılık.

BURKS, Bobbie K. (2006). Emotional Abuse of Women, (Eds), In Paula K. Lundberg-Love and Shelly L. Marmion. “Intimate” Violence Against

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

Women: When Spouses, Partners, or Lovers Attack, Westport, CT: Praeger, pp.15-29.

BUTLER, Judith. (2014). Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Alt Üst Edilmesi, (4. Baskı), İstanbul: Metis Yayınları.

CONNELL, Raewyn W. (2019). Erkeklikler, (Çev. Nagihan Konukçu), İstanbul: Phoenix Yayınevi.

CONNELL, Robert W. (1998). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ELMACI, Tuğba (2017). “Türk Sineması’nda Yün Eğiren Kadınlardan Yeni Sinemaya: Kadın Emeği Meselesi: Zerre Film Örneği”, Art-Sanat, 8, s.451-470.

ERSEVİM, İsmail (2010). Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri, İstanbul: Assos Yayınları.

GÜLPINAR, Dilara Balcı ve KANDEMİRCİ, Duygu (2013). “Evimin Kadını, Çocuklarımla Anası: Emekçi Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Türkiye Sinemasındaki Sunumu”, Nişantaşı University Journal Of Social Sciences, 1(1), s.28-44.

KARAL, Dilek, ve AYDEMİR, Elvan (2012). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet, Ankara: Uluslararası Strateik Araştırmalar Kurumu.

KIREL, Serpil (2010). Kültürel Çalışmalar ve Sinema, (2. Baskı), Ankara: Kırmızı Kedi Yayınları.

MARSHALL, Gordon (1998). Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

ÖZDEMİR, Berceste Gülçin (2017). “Sessizliğin Karakterle Anlatıda Kullanımı: Varılmaya Çalışan Sessiz Bedenler”, Asos Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 45, s.240-254.

- AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.
- RYAN, Michael ve KELLNER, Douglas (2010). Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası, (2. Baskı), (Çev. Elif Özsayar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SOMAY, Bülent (2012) Bozuk Aile, (Editörler), Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice. Cinsellik Muamması, İstanbul: Metis Yayınları, s.110-127.
- ÜNSAL, Artun (1996). “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, Cogito, 6(7), s.29-36.
- SULTANA, Abeda ve ALTAY, Saadet (2019). “Ataerkillik ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz”, E-Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi, 11(1), s.417-427.
- ŞENOL, Dolunay ve YILDIZ, Sıtkı (2013). Kadına Yönelik Şiddet Algısı-Kadın ve Erkek Bakış Açılılarıyla, Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- TARHAN, Nevzat (2005). Kadın Psikolojisi, (4. Baskı), İstanbul: Nesil Yayınları.
- TÜRK DİL KURUMU SÖZLÜKLERİ, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.06.2022.
- ULUOCAK, Şeref; GÖKULU, Gökhan; BİLİR, Olgun; KARACIK, Nigar Etizer ÖZBAY, Dilek (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet, Ankara: Paradigma Akademi.
- WATTS, Charlotte and ZIMMERMAN, Cathy (2002). “Violence Against Women: Global Scope and Magnitude”, Lancet, 359(9313), s.1232-1237. Doi: 10.1016/S0140-6736(02)08221-1.
- WORLD REPORT ON VIOLENCE AND HEALTH, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim Tarihi: 04.06.2022.
- YAYLAGÜL, Levent (2018). Sinema Toplum Siyaset, Ankara: Dipnot Yayınları.
- YAYLAGÜL, Levent (2004). 1960-1970 Dönemi Türk Sinemasında Düşünce Akımları, (Editörler), Fatma Dalay Küçükkurt ve Ahmet Gürata, Sinemada Anlatı ve Türler, Ankara: Vadi Yayınları, s.237-287.

AŞKAN, Hakan ve AKBULUT, Ömer (2023). Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Aile İçi Şiddetin Rolü: Köksüz Filmi Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (1), 745-772.

YETİM, Dilek ve ŞAHİN, Erkan Melih (2005). “Aile Hekimliğinde Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşım”, Aile Hekimliği Dergisi, 2(2), s.48-53.

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yazarların çalışmaya katkı oranları eşittir.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.